

Olimpijske igre u staroj Grčkoj

Nataša Nikpalj

"Olimpijo, majko natjecanja, s vijencem
zlatnim,
ti si gospodarica istine,
jer u tebi uz žrtvu mudri vrači
volju munjobije Zeusa istinski proriču,
kako ljudima nalaže on,
što u svojoj čeznu duši
za slavom vrline
i nagradom za napore znojne."

(s grčkog preveo Ton Smerdel)

Ovim stihovima započinje Pindar svoju "Olimpijsku VIII" ispjevanu u slavu Alkimedonta iz EGINE, pobjednika u dječaćkom rvanju. Tu se najcjelovitije ogleda ljubav prema Olimpiji, njeno značenje u životu svakog Grka: običnog građanina što mu najviši ideal bijaše barem jednom u životu vidjeti Olimpijske igre; mladića koji je rado prolazio kroz sve tegobe upornog i napornog vježbanja da bi mogao sudjelovati na Olimpijskim igrama u dijelu namijenjenom dječacima; majke za koju nije mogla postojati veća sreća do li ta da joj koji od sinova ili muž pobijedi na toj velikoj svečanosti, mada sama nije mogla Olimpijske igre ni gledati; djevojke što je željela sudjelovati u vožnji na kolima, koja je djevojkama bila jedino dopuštena; graditelja što je imao udjela u izgradnji palestere, pritaneuma, gimnaziona ili koje druge zgrade Olimpije; kipara što je ovjekovječio trostrukog pobjednika (vlastiti je kip mogao u Olimpiji podići tek onaj junak koji je tri puta pobijedio na Olimpijskim igrama); pjesnika što je ispjevao epinikije u čast pobjednikovu; filozofa što je ovdje nakon velikih borbi vodio rasprave; glazbenika što je svirao natjecateljima da ih bodri; glasnika što je po čitavoj zemlji prije početka Olimpijskih igara pronio glas da se oružje odloži. A koliko li su tek značile u životu onih hrabrih muževa kojima na ovom svijetu nije mogla postojati veća čast do li pobijediti na Olimpijskim igrama.

No, prvi koji su u njima sudjelovali, i prema legendi Olimpijske igre osnovali, bili su bogovi. Pausanija spominje ovu legendu. Kron je prvi zavladao nebom i njemu ondašnji ljudi podigoše hram u Olimpiji. Kad Reja rodi Zeusa povjери taj hram na čuvanje Idejskim Daktilima koji su se zvali Heraklo, Peonej, Epimed, Iasije i Ida. Heraklo predloži braći da se natječu u trčanju, a pobjednike da ovjenčaju maslinovom grančicom. Po ovoj bi legendi slava za osnivanje igara pripala Heraklu Idejskom, a održavaju se svake pete godine jer je s njim bilo petero braće. Pausanija donosi i druge legende o nastanku Olimpijskih igara. Po jednoj od njih Zeus je priredio igre od veselja što je pobijedio oca Krona i zavladao Olimpom. Po

jednoj drugoj legendi one su osnovane u čast Pelopa kad je porazio kralja Pise.

Po jednoj od najpoznatijih legendi o nastanku Olimpijskih igara među ljudima, one su nastale kad je Ifit, kralj Elide, išao upitati Pitiju kako da ukloni kugu i ratove koji uništavaju njegovu zemlju. Svećenica Pitija u Delfima savjetovala mu je da osnuje igre koje bogovi toliko vole.

Povijesno su Olimpijske igre počele 776.g.p.n.e., od kada Grci i broje svoje godine prema Olimpijadama - četverogodišnjim razdobljima između dviju Olimpijskih igara. I u tome se vidi koliko su igre značile u životu Grčke.

Olimpijske su samo jedne od velikih četiriju igara održavanih u staroj Grčkoj (uz Olimpijske postojale su još i Istmijske, Nemejske i Pitijske), međutim, svojom su veličinom i slavom nadrasle sve ostale.

Povijest održavanja starih Olimpijskih igara i natjecanja na njima tekla je ovako.

Isprva se natjecanje održavalo samo u brzom trčanju na dužini jednog stadija (1 stadij = oko 192 m). Godine 724. p.n.e. uvedena je diáulos (dužine 2 stadija), 720.g. p.n.e. uveden je dóluchos (24 stadija) - trka izdržljivosti. Nove vještine péntathlon (petoboj - trčanje, bacanje diska i koplja, skok u dalj, rvanje) i pálē (rvanje), uvedene su 708.g. p.n.e. Na 33. Olimpijskim igrama uveden je pygmē (šakanje, boks), na 25. igrama natjecanja četveroprega. Poslije je uveden i pankration (kombinacija šakanja i rvanja), te posebna natjecanja za dječake. Od 37. Olimpijskih igara bilo je osamnaest vrsta natjecanja.

Za povijest igara važna je i godina 676. kada su igre poprimile panhelenski karakter.

U vrijeme održavanja igara trajala je *εσφομηνία* (sveti mjesec, sveti mir); moralo se odložiti sve oružje, svi su ratovi morali prestati. Tko taj mir ne bi poštovao, bio to pojedinac ili pleme, morao bi platiti veliku kaznu u amfiktionsku blagajnu. Od tog su se novca gradili spomenici u Olimpiji. U to bi vrijeme prestalo i svako neprijateljstvo i Olimpijske su igre barem na kratko vrijeme združile sve Grke.

Plodna Elida bila je neutralna i posvećena zemlja gdje se nikada nije smjelo ratovati. U njenom središtu sastaju se dva potoka, Alfej i Kladej i tu je svetište Olimpija. Oko nje su brežuljci - gledališta za nebrojeno mnogo gledalaca. Ispod Kronova brda nalazi se najljepši od sviju hramova koji zaostaje jedino za Partenonom - Zeusov hram. U njemu je Fidijin kip o kojem grčka poslovice kaže da svatko umire nesretan tko ga barem jednom u životu nije vidio. Kip je bio od zlata i slonove kosti.

Tu je i 13 riznica raznih grčkih gradova gdje su Grci prinosili darove bogovima. U Olimpiji su zatim i razne zgrade npr. prytaneion (zgrada za opskrbu natjecatelja), buleuterion (tu su suci donosili odluke, a natjecatelji se zaklinjali), theokoleion (zgrada za svećenstvo), te palaistra (vježbalište za šakanje i rvanje), gimnazion, stadion i hipodrom. Kad nisu trajale igre, u Olimpiji su živjeli samo svećenici koji su primali putnike kad bi ovamo dolazili da se poklone Zeusu, da razgledaju ljepotu Olimpije, njeno bogatstvo i da sami ponešto daruju. U igrama su mogli sudjelovati svi slobodni i poštteni (što su provjeravali nadzornici - helanodici) grčki građani. Robovi su mogli samo gledati igre. Udatim ženama bio je stro-

go zabranjen pristup Olimpiji za igara. Ako bi koja žena to prekršila, po zakonu je morala biti bačena s brda Tipeja. Pausanija nam piše kako je Kalipatra prekršila tu naredbu i preobučena u trenera došla na igre. Bila je prepoznata dok je preskakala ogradu da zagrlji sina pobjednika. Bila je pomilovana i nije bila bačena s brda Tipeja jer su joj otac i braća već bili olimpijski pobjednici. Međutim, otada je donesen zakon da se i treneri moraju pojavljivati goli.

Svečanost je nadziralo deset nadzornika - helanodika. Oni su morali doći u Olimpiju deset mjeseci prije početka igara. Njihova je služba bila da provjere natjecatelje i da ih upišu. Bili su odjeveni u grimiz i imali časna mjesta u gledalištu.

Mjesec dana su se pred helanodicima morali ogledati natjecatelji i vježbati. Preslabi su isključivani.

Već nekoliko dana prije početka igara, Olimpija je vrvjela od ljudi iz svih krajeva Grčke i iz obližnjih zemalja. Sklapala su se prijateljstva, trgovački ugovori, razgovaralo se, raspravljalo. Olimpija je bila premala da primi sve koji su željeli vidjeti Olimpijske igre.

Prije natjecanja sportaši, njihovi roditelji, rod i učitelji zaklinjali su se pred Zeusovim hramom da neće prevariti. Do V stoljeća hrana vježbača mjesec dana prije igara bila je samo svježi sir, ali se poslije dopuštalo i meso.

Same igre trajale su pet dana. Pogledajmo kako je teklo tih pet dana igara. Igre su počinjale za prvog punog mjeseca ljetnog solsticija.

Prvi dan se prinosila velika žrtva Zeusu, obavljale se religijske svečanosti i posljednje pripreme. Vježbačima su učitelji davali posljednjiesavjete. Oni su se još jednom zaklinjali Zeusu i žrtvovali. Prvi dan nije još bilo nikakvih natjecanja.

Neki bi sudionici proveli cijelu noć na svom mjestu usprkos gladi, umoru i nevjerojatnoj vrućini što je vladala u to doba u Olimpiji. Pravilo je bilo da svi gledaoci budu gologlavi tako bi često koji od njih na mjestu ostao mrtav. Probdjevši cijelu noć na svom mjestu uz strašnu vrućinu, umro je i Thales iz Mileta.

Drugog dana rano u zoru narod je hrlio da zauzme svoja mjesta. Tog dana natjecahu se dječaci u rvanju, šakanju i jahanju na konju.

Treći je dan započinjao utrkom daljine (dolichos). Zatim je slijedila trka duljine jednog ili dva stadija, šakanje, te pankration. Na večer se narod gostio i odmarao od naporna i uzbudljiva dana.

Četvrti je dan igara bio glavni. Počinjao je jahanjem u hipodromu, a svršavao pentathlonom.

Natjecatelji bi izlazili i bili pozdravljani urnebesnim klikom. Bernard Gillet o Grcima za vrijeme natjecanja piše:

"Grci, iako su obožavali maksimu: "Umjerenost u svemu", ipak se nisu mogli suzdržati promatrajući Igre, davali su oduška svom oduševljenju vičući, gestikulirajući, pocupkujući, ljuteći se, pa čak i tukući se sa svojim susjedima."

Prije početka natjecanja opomenuo bi sudac da istupe oni koji nisu sigurni, i istupilo bi ih obično do dvadesetak. Gimnastičari bi iz srebrne urne izvukli svoje brojeve, a glasnik bi svakoga najavio.

Natjecanje se odvijalo u trijadama. Trčali su u trijadama, a suci bi bilježili vrijeme. Trčanje je bilo otežano jer je stadion bio posut visokim pijeskom.

Zatim se po tri trijade bacao disk, skakalo se i bacalo koplje. Kad bi sve tri trijade svršile, proglasio bi se pobjednik. Nato bi se trijade izmijenile sve dok nisu sve trijade prošle sva tri dijela pentathlona. Tada bi na red došle druge tri trijade itd. Suci odlučuju tko mora istupiti iz natjecanja, a to su bili oni koji se nisu pridržavali pravila ili nisu pobijedili ni u jednoj ili samo u jednoj disciplini pentathlona.

Slijedilo je rvanje u parovima koji su birani ždrijebom. Tko bi svog protivnika tri puta povalio, nastavljao bi borbu s drugim protivnikom pobjednikom, sve dok nije ostao jedan par i konačno jedan pobjednik. Katkad bi protivnici odustajali od borbe pred mnogo snažnijim protivnikom.

Osim toga postojalo je i natjecanje glasnika i trubača za mjerenje jačine pluća. A natjecanja u umjetnosti također bijahu raznovrsna. To su bila natjecanja liričara, dramatičara, slikara, kipara, pjevačkih zborova, učenjaka, govornika. Postojalo je natjecanje u ljepoti tijela obično među omladinom, a kod Panatenejaca i među starcima. Tako je i sa šezdeset i pet godina Sokrat bio hrabar vojnik i bavio se marljivo tjelovježbom.

Peti dan bili su proglašavani pobjednici i njihova rodna mjesta. Pobjednik je kao svoju domovinu mogao izabrati bilo koje mjesto. Pobjednik bi često izabrao, zbog obećane nagrade od tog mjesta ili seobe, neko drugo mjesto, a ne ono iz kojeg je bio.

Pobjednici su dobivali vijenac od uljike, a u ruku palmovu granu. Uljiku je odrezao mladić kome su oba roditelja bila živa. Poslije je pobjednik dobivao i tronožac izrađen od plemenite kovine. Vijenci i tronošci, umjetnički izrađeni, obično su bili izlagani u Herinu hramu.

Slava pobjednika se ubrzo raširila cijelom Grčkom. Još na mjestu pobjede pobjednicima bi klicali: "Zdravo, pobjedniče!" (Ζαήνεις ἄλλοι) pjevajući mu epinikije. Vozili bi ih u sjajnim kolima četveroprezima. Pobjednik je prinosiso žrtvu Zeusu. Eli da je pobjednicima priređivala gozbu u Pritaneju. Pobjednici su sami priređivali gozbu za svoje prijatelje, znance, rođake. Bogataši, npr. Alkibijad, pogostili bi cijeli tamo sakupljeni narod. Veselju i pjesmi nije bilo kraja. Pjesnici i pjevači opjevali bi pobjednika, a te bi se pjesme posvuda pjevale. Poslije petog dana pobjednici bi odjeveni u grimiz napuštali Olimpiju. Gradovi su dočekivali pobjednike trijumfalno, ponekad bi čak i srušili zidove da ih uvedu u grad. Kip pobjednika postavljao se na trgove njihovih rodnih gradova. Njima su se ukazivale najveće počasti. U kazalištima i drugim javnim mjestima imali bi počasna mjesta, a nerijetko bi dobivali i doživotnu plaću. Bili bi oslobođeni svih poreza. Slava pobjednika bila je i slava cijele njegove domovine. Količka je čast bila pobijediti na Olimpijskim igrama još u Ciceronovo vrijeme, opisuje nam Ciceron u svojim "Tuskulskim razgovorima":

"Kad je Dijagora s otoka Roda, slavni pobjednik na Olimpijskim natjecanjima, doživio da su mu dva sina pobijedila istog dana u Olimpiji, pristupi starcu neki Lakedemonac i čestitajući mu reče: "Umri, Dijagoro! Ta valjda ne kaniš još i na nebo uzaći!"

Hilon iz Sparte umro je od radosti kad je čuo za pobjedu svog sina.

Dakle, na ovome svijetu nije moglo biti veće časti do li pobijediti 96

na tim igrama. To je bio vrhunac ovozemaljske sreće i najveća blagodati.

Spomenimo samo neke od tih slavni olimpijskih pobjednika čija su imena ostala zapisana u mnogim grčkim djelima.

Osim Dijagore tu je šakač i rvač Sostrat, nazvan Akrokorsit. On je u početku borbe stisnuo protivnikove ruke i tako bi ih držao sve dok se protivnik ne bi predao.

Priča se da je Euridamant nastavio borbu usprkos polomljenim zubima, progutao ih je, a protivnik, očajan što slama toliku hrabrost, predao mu je gotovo dobivenu pobjedu.

Glauko iz Karista je udarcem šake popravljao plug, a na igrama je sudjelovao još kao dječak.

Leonida je osvojio dvanaest olimpijskih vijenaca.

Olimpijske su pobjednike prikazivali mnogi pjesnici, slikari, keramičari i kipari. Oni su se često i sami bavili tjelovježbom. Među najpoznatijim slikarima olimpijskih pobjednika bili su Zeuksid, Protogen, Aglaofont, Eupomp, Alkimah i dr.

Od pisaca su to bili Hipokrat, Platon, Aristotel, Aristofan, Lukijan, a najslavniji slavitelj pobjednika bio je Pindar koji je u svojih četrnaest olimpijskih epinikija proslavio olimpijske pobjednike. Od kipara najpoznatiji je (uz Fidiju) Miron i njegov Diskobol. Tu se ogleda vrhunsko jedinstvo snage i ljepote - sporta i umjetnosti.

U staroj Heladi, naime, sport nije bio odijeljen od umjetnosti. O tome piše Miroslav Dobrin u svojoj knjizi "Umjetnost i Olimpijske igre":

"Bez nepotrebnog veličanja onoga što je bilo u antiko vrijeme i bez želje, da treba bez izbora preuzimati i oponašati sve što je bilo u staroj Grčkoj, pokazuje se ipak potreba upoređivanja sa kulturnom situacijom u drevnoj Heladi. Jasno je da je stapanje umjetničke sfere i sportske sfere u današnje vrijeme daleko od stepena koji je pokazivalo u staro doba. Sva tehnička mnogostranost savremenog umjetničkog stvaranja, građevinstvo, literatura, glazba, plastika, slikarstvo, grafika itd., ne mogu danas još da prikažu golemi utisak koji ostavlja antikna 'sportska umjetnost'."

Grčki je čovjek u tom razdoblju ostvario tjelesno - duhovnu jedinstvenost (καλοκαγαθία).

Rimljani nisu mogli shvatiti Grke. Njihovom navalom polako nestaje zanimanje za te toliko plemenite igre. 393.g. Olimpijske igre zabranjuje Teodozije I, a 426. g. Teodozije II naređuje da se uništi Olimpija, što su pospješili i potresi koji su tada harali Grčkom.

Coubertin je, između ostalog, želio obnavljanjem Olimpijskih igara (1896) vratiti davno jedinstvo umjetnosti i sporta. On je želio da se sport oplemeni umjetnošću ("pour en beneficier et les sports ennoblir"). Od svih njegovih postavki za moderne Olimpijske igre ova je najmanje ostvarena.

Umjesto da u vrijeme trajanja Olimpijskih igara prestanu svi ratovi i neprijateljstva, oni se nastavljaju. Olimpijske igre ne mijenjaju odnose među ljudima i narodima već same postaju poprište nadmetanja velikih sila i pretvaraju se u trku država za medaljama.

To je grubi današnji čovjek koji poznaje samo svoje sadašnje ciljeve, a ne osvrće se u davnu prošlost prema davno ostvarenim idealima. Neće li takav čovjek morati stvoriti već davno stvorene ideale i prijeći već davno prijeđenim putevima? Možda bi bilo bolje da se prije okrenemo malo Olimpiji nego li krenemo prema velikom kozmosu.

Literatura:

- Franjo Bučar: Povijest gimnastike, Zagreb 1908.
Bernard Gillet: Povijest sporta, Zagreb, 1970.
Pindar: Ode i fragmenti, prev.Ton Smerdel, Zagreb 1952.
Ton Smerdel: Narodna helenska natjecanja (predgovor knjizi Pindar: Ode i fragmenti, Zagreb 1952)
Miroslav Dobrin: Umjetnost i Olimpijske igre, Zagreb 1939.
Branko Bošnjak: Grčka filozofija, Zagreb 1957.
Dr M.Tkalčić: Pedagogija, Zagreb 1948. (skripta)
Dr N.Berus: Osnovi društvenih nauka (skripta), 1948.
Pausanija, preveo Ratimir Mardešić, Sportska tribina, Zagreb 1965.
Dr Miloš Durić: Kroz helensku istoriju, Beograd 1958.
John W. Loy, Jr, and Gerald S. Kenyon: Sport, Culture and Society. Toronto 1969.
Leonidas B.Lellos: Greece (history, museums, monuments), Athens 1973.